

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного адміністративного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за липень 2021 року

ЗМІСТ

I. Справи, розглянуті судовою палатою з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів	4
1. Судові рішення, ухвалені судовою палатою з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів	4
1. Оподаткування	4
1.1. Про можливість стягнення податку на доходи фізичної особи з прощеної банком суми основного боргу за фінансовим кредитом в іноземній валюті	4
1.2. Про відповідальність, права й обов'язки сторін щодо валютного контролю за операціями відповідно до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), зобов'язання резидента в яких припинені шляхом заліку однорідних зустрічних вимог з участю кількох нерезидентів	6
2. Судові рішення, ухвалені колегіями суддів судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів	8
2.1. Оподаткування	8
2.1.1. Про дату виникнення податкового зобов'язання з податку на додану вартість у разі внесення до статутного капіталу іншого товариства нерухомого майна	8
2.2. Митна справа	10
2.2.1. Про основний метод визначення митної вартості товарів	10
2.2.2. Про правомірність відмови в митному оформленні товару у зв'язку з відсутністю індивідуальної ліцензії на здійснення зовнішньоекономічної операції	11
II. Справи, розглянуті судовою палатою з розгляду справ щодо захисту соціальних прав	13
1. Про право органу з оцінки відповідності продукції на залучення сторонніх акредитованих випробувальних лабораторій для проведення видів випробувань продукції, які не проводяться його лабораторіями	13
2. Про вимоги до повідомлення про проведення загальних зборів акціонерного товариства	15
3. Про необхідність своєчасного погодження проектів лімітів використання диких тварин для відкриття сезону полювання	17
4. Про обов'язок органу місцевого самоврядування щодо утворення у складі виконавчого комітету служби у справах дітей	19
5. Про обов'язок проведення науково-громадської експертизи сформованих набору продуктів харчування, набору продовольчих продуктів і набору послуг для встановлення прожиткового мінімуму	21

III. Справи, розглянуті судовою палатою з розгляду справ щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян	25
1. Судові рішення, ухвалені судовою палатою з розгляду справ щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян	25
1.1. Про місце виконання виконавчого документа	25
2. Судові рішення, ухвалені колегіями суддів судової палати з розгляду справ щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян	27
2.1. Про зміст поняття «повторна заява» в розумінні Директиви Європейського парламенту та Ради ЄС «Про загальні процедури надання і позбавлення міжнародного захисту» № 2013/32/EU від 26 червня 2013 року та норм національного законодавства	27
2.2. Про порядок розгляду заяв-претендентів на здійснення перевезень згідно із Законом України «Про автомобільний транспорт»	31
2.3. Про суб'єктів забезпечення пожежної безпеки підприємств, установ, організацій	33
IV. Процесуальні питання	36
1. Про відшкодування витрат на правову допомогу	36
2. Про порядок оскарження рішень, дій і бездіяльності суду, що ухвалені або вчинені після отримання позовної заяви та визначення складу суду для її розгляду	37
3. Про підстави зупинення провадження у справі на підставі пункту 5 частини другої статті 236 КАС України	39

I. справи, розглянуті судовою палатою з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів

1. Судові рішення, ухвалені судовою палатою з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів

1. Оподаткування

1.1. Про можливість стягнення податку на доходи фізичної особи з прощеної банком суми основного боргу за фінансовим кредитом в іноземній валюті

Якщо кредитор (банк) здійснив анулювання (прощення) основної суми боргу (кредиту), а не суми в розмірі різниці, розрахованої кредитором відповідно до пункту 8 підрозділу 1 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, то з метою оподаткування сума такого анульованого боргу вважається додатковим благом і включається до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу з обчисленням та перерахуванням до бюджету відповідної суми податку

28 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу фізичної особи-платника податків на постанову Шостого апеляційного адміністративного суду від 4 грудня 2019 року у справі № 826/12872/17 за позовом платника до Головного управління Державної фіскальної служби в місті Києві про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Банк простив (анулював) позивачу суму основного боргу, не змінюючи валюту зобов'язання за таким фінансовим кредитом з іноземної валюти в гривню. Позивач самостійно здійснив перерахунок прощеної банком заборгованості у національну валюту з метою декларування та сплати податків за офіційним курсом Національного банку України.

Суть спору полягала в тому, чи можна оподаткувати фізичну особу на суму прощеного банком боргу за фінансовим кредитом в іноземній валюті.

Окружний адміністративний суд міста Києва рішенням від 15 липня 2019 року задовольнив позов. Суд зробив висновок про неправомірність визначення податковим органом суми анульованої (прощеної) заборгованості за кредитним договором як різниці між основною сумою боргу, за фінансовим кредитом в іноземній валюті, та сумою такого боргу, встановленими за офіційним курсом Національного банку України. Суд першої інстанції, посилаючись на порушення відповідачем вимог пункту 8 підрозділу 1 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, не навів обставин, установлених під час розгляду

справи, за наявності яких потрібно застосовувати до спірних правовідносин вказані положення законодавства.

Шостий апеляційний адміністративний суд скасував рішення суду першої інстанції й ухвалив нове про відмову у задоволенні позову. Суд констатував, що між позивачем і банком не було укладено жодних угод про зміну валюти зобов'язання за таким кредитом з іноземної валюти в гривню, а тому пункт 8 підрозділу 1 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України не врегулює спірні правовідносини, що виникли між сторонами.

Згідно з доводами касаційної скарги, позивач не погодився з висновком, що між сторонами не було укладено угоди про зміну валюти зобов'язання за кредитним договором, оскільки у зв'язку з виконанням умов договору щодо внесення оплати за кредитним договором у цей же день відбулася зміна зобов'язання позивача з іноземної валюти в національну.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а оскаржуване судове рішення – без змін.

ОЦІНКА СУДУ

Додаткове благо визначається як дохід у разі приросту показників фінансового та/або майнового стану платника податку. Грошова сума, надана в кредит, підлягає поверненню, тому сама по собі не збільшує дохід платника податку. Коли відпадуть встановлені законом та/або договором підстави для витребування кредитором у боржника грошової суми, наданої на умовах повернення, у платника податку-боржника виникає приріст фінансових показників коштом суми, узятій в борг. Таким чином, сума кредиту, прощена (анульована) банком, збільшує дохід платника податку та включається в його оподатковуваний дохід.

Додатковим благом є основна сума боргу (кредиту) платника податку, прощеного (анульованого) кредитором за його самостійним рішенням, що не включає проценти, нараховані за користування кредитом, прощені (анульовані) кредитором.

Відсотки, нараховані банком відповідно до умов договору за користування кредитом, і підвищені відсотки, нараховані в разі прострочення платежу, не є доходами, які призводять до приросту показників фінансового та/або майнового стану платника податку. У разі прощення (анулювання) процентів, нарахованих за користування кредитом, і підвищених процентів, нарахованих у разі прострочення платежу, відсутні підстави вважати їх додатковим благом платника податку.

Якщо кредитор (банк) здійснив анулювання (прощення) основної суми боргу (кредиту), а не суми в розмірі різниці, розрахованої кредитором відповідно до пункту 8 підрозділу 1 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, то з метою оподаткування сума такого анульованого боргу вважається додатковим благом і включається до загального місячного (річного) оподаткованого доходу відповідно до підпункту 164.2.17 пункту 164.2 статті 164 цього Кодексу з обчисленням та перерахуванням до бюджету належної суми податку.

Самостійно здійснений перерахунок прощеної банком заборгованості в національну валюту з метою декларування та сплати податків за офіційним курсом Національного банку України не можна тлумачити як дії щодо зміни валюти зобов'язання під час виконання поточних кредитних зобов'язань між сторонами угоди.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 28 липня 2021 року у справі № 826/12872/17 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98839711>.

1.2. Про відповідальність, права й обов'язки сторін щодо валютного контролю за операціями відповідно до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), зобов'язання резидента в яких припинені шляхом заліку однорідних зустрічних вимог з участю кількох нерезидентів

У разі припинення зобов'язання за зовнішньоекономічним договором шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог у строк, установлений нормами Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» для розрахунків у іноземній валюті, підстави для притягнення резидента до відповідальності за порушення термінів розрахунків у іноземній валюті (за ненадходження валютної виручки) відсутні, незалежно від підстав виникнення зустрічних однорідних вимог і складу учасників їхнього зарахування

29 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу Головного управління Державної фіскальної служби у Рівненській області (Головного управління Державної податкової служби у Рівненській області як процесуального правонаступника) на рішення Рівненського окружного адміністративного суду від 1 березня 2019 року та постанову Восьмого апеляційного адміністративного суду від 23 жовтня 2019 року у справі № 817/1200/15 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «МОРГАН ФЕНІЧЕ» до Рівненської об'єднаної державної податкової інспекції Головного управління Державної фіскальної служби у Рівненській області, Головного управління Державної фіскальної служби у Рівненській області, за участі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору на стороні відповідача, – Міністерства юстиції України, про визнання протиправними та скасування рішення Головного управління Державної фіскальної служби про результати розгляду скарги, а також скасування податкового повідомлення-рішення.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Підставою для нарахування пені згідно з податковим повідомленням-рішенням стали висновки контролюючого органу, зроблені в акті перевірки, про порушення платником вимог статті 1 Закону України «Про порядок здійснення розрахунків у іноземній валюті» через ненадходження валютної виручки за продукцію,

експортовану за контрактом на адресу фірми-нерезидента. Контролюючий орган звернув увагу на недопустимість проведення позивачем взаємозаліку заборгованостей за поставлену на експорт продукцію та отримані послуги і товари за імпорнтними контрактами, оскільки вимоги сторін за експортним контрактом та імпорнтними контрактами неоднорідні та щодо заліку була прийнята заборгованість товариства перед 25 контрагентами-нерезидентами, які не є стороною контракту. Передумовою для цього податковий орган уважав відмінність предметів постачання за експортними операціями (товари) та за імпорнтними операціями (послуги).

Суть спору полягала в установленні відповідальності, прав і обов'язків сторін щодо валютного контролю за операціями відповідно до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), зобов'язання резидента в яких припинені шляхом заліку однорідних зустрічних вимог з участю кількох нерезидентів.

Суди неодноразово розглядали цю справу. Рівненський окружний адміністративний суд рішенням, залишеним без змін постановою Восьмого апеляційного адміністративного суду, частково задовольнив позов: визнав протиправним і скасував податкове повідомлення-рішення, а в іншій частині позовних вимог суд відмовив. Суди попередніх інстанцій встановили, що вимоги щодо заборгованості, залік яких відбувся, були однорідними, оскільки мали грошовий характер і були виражені в тій самій валюті. Суди також дали юридичну оцінку факту заліку однорідних зустрічних вимог між позивачем і фірмою-нерезидентом, який був здійснений з урахуванням заборгованості позивача за імпорнтними контрактами перед іншими нерезидентами-постачальниками. Та обставина, що в заліку однорідних зустрічних вимог одночасно брали участь більше, ніж дві сторони у зобов'язаннях, де кредитори стосовно позивача та один до одного виступали боржниками і навпаки, не змінює сутності заліку як способу припинення зобов'язання за зовнішньоекономічними договорами.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

ОЦІНКА СУДУ

Чинне законодавство не забороняє та не обмежує законні форми розрахунків за зовнішньоекономічними операціями, що не передбачають, власне, надходження іноземної валюти на рахунок резидента. Так само чинне законодавство не пов'язує застосування інституту зарахування однорідних зустрічних вимог з окремими видами договорів як обов'язковою умовою припинення зобов'язання в такий спосіб, крім випадків, коли зарахування не допускається.

Зустрічність вимог передбачає одночасну участь сторін у двох зобов'язаннях, де кредитор за одним зобов'язанням є боржником в іншому. Тобто сторони одночасно беруть участь у двох зобов'язаннях, а кредитор за одним зобов'язанням є боржником за іншим, і навпаки.

Однорідність вимог визначається їхньою правовою природою та матеріальним змістом (вираженням) і не залежить від підстав, що зумовили виникнення зобов'язань.

Це означає, що вимоги вважаються однорідними, якщо зобов'язання сторін виконуються однаково, тоді як підстави виникнення зобов'язань можуть бути різними.

Презюмується, що валютна виручка має надійти відповідно до умов зовнішньоекономічного контракту за чинними зобов'язанням. Якщо зобов'язання припинене, то підстав для надходження валютної виручки немає.

У разі припинення зобов'язання за зовнішньоекономічним договором шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог у строк, установлений нормами Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» для розрахунків у іноземній валюті, підстави для притягнення резидента до відповідальності за порушення термінів розрахунків у іноземній валюті (за ненадходження валютної виручки) відсутні, незалежно від підстав виникнення зустрічних однорідних вимог і складу учасників їхнього зарахування. Обставини щодо зарахування зустрічних однорідних вимог і припинення внаслідок цього зобов'язань за зовнішньоекономічним договором підлягають встановленню судом із наступним дослідженням належних доказів.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 29 липня 2021 року у справі № 817/1200/15 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98710758>.

2. Судові рішення, ухвалені колегіями суддів судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

2.1. Оподаткування

2.1.1. Про дату виникнення податкового зобов'язання з податку на додану вартість у разі внесення до статутного капіталу іншого товариства нерухомого майна

Приписи пункту 187.1 статті 187 Податкового кодексу України не у залежнюють дату виникнення податкового зобов'язання з податку на додану вартість від дати переходу права власності на товар. Вжитий в пункті 187.1 статті 187 Податкового кодексу України термін «відвантаження товарів» тлумачиться не як факт виникнення права власності на товар, а як початок процесу фізичного переміщення товару від місця його постійного знаходження (зберігання) у постачальника або іншого передання майна, оформленого у визначеному законом порядку

22 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу Головного управління Державної податкової служби в Івано-Франківській області на рішення Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 11 лютого 2020 року та постанову Восьмого апеляційного адміністративного суду від 2 липня 2020 року у справі № 300/1952/19 за позовом Акціонерного товариства «Оріана» до Головного управління Державної фіскальної служби в Івано-Франківській області про скасування податкових повідомлень-рішень.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Контролюючий орган провів перевірку платника податків, за результатами якої встановив заниження податку на додану вартість при відчуженні об'єктів нерухомого майна. Не погоджуючись з установленими порушеннями, платник податків звернувся до суду та вказав, що вніс до статутного капіталу іншого товариства дані про рухоме та нерухоме майно. У зв'язку з цим було складено податкові накладні, а права товариство отримало лише після державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. Тому саме з цієї дати в платника виникли обов'язки зі складення та реєстрації податкових накладних.

Івано-Франківський окружний адміністративний суд рішенням, залишеним без змін постановою Восьмого апеляційного адміністративного суду, задовольнив позов. Суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що саме дата державної реєстрації права власності вважається настанням першої події в розумінні пункту 187.1 статті 187 Податкового кодексу України.

Верховний Суд задовольнив касаційну скаргу, скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій і ухвалив нову постанову, якою відмовив у задоволенні позовних вимог.

ОЦІНКА СУДУ

Згідно з пунктом 187.1 статті 187 Податкового кодексу України в разі внесення майна до статутного капіталу іншого товариства датою виникнення податкового зобов'язання з податку на додану вартість є дата відвантаження товару (передання права розпоряджатися товаром, зокрема шляхом складання акта прийому-передачі), а не дата державної реєстрації прав на таке майно.

Приписи пункту 187.1 статті 187 Податкового кодексу України не узалежнюють дату виникнення податкового зобов'язання з податку на додану вартість від дати переходу права власності на товар. Вжитий в пункті 187.1 статті 187 Податкового кодексу України термін «відвантаження товарів» тлумачиться не як факт виникнення права власності на товар, а як початок процесу фізичного переміщення товару від місця його постійного знаходження (зберігання) у постачальника або іншого передання майна, оформленого у визначеному законом порядку.

Застосування судами попередніх інстанцій до спірних правовідносин приписів Цивільного кодексу України та Закону України від 1 липня 2004 року № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» у частині визначення моменту виникнення у суб'єкта господарювання права власності на передане до його статутного капіталу нерухоме майно є помилковим і було здійснене без урахування приписів частини другої статті 1 Цивільного кодексу України.

Державна реєстрація прав не є підставою набуття права власності, а є лише засвідченням державою вже набутого особою права власності, що унеможливорює ототожнення факту набуття права власності з фактом його державної реєстрації.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 22 липня 2021 року у справі № 300/1952/19 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98493716>.

2.2. Митна справа

2.2.1. Про основний метод визначення митної вартості товарів

Метод за ціною договору є основним для визначення митної вартості товарів

13 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу Азовської митниці Держмитслужби на постанову Першого апеляційного адміністративного суду від 13 січня 2021 року у справі № 200/6521/20-а за позовом Приватного акціонерного товариства «Металургійний комбінат „Азовсталь“» до Азовської митниці Держмитслужби про визнання протиправним і скасування рішення та картки відмови.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Декларант надав митниці додаткові документи для підтвердження митної вартості, заявленої декларантом на товар, зокрема протокол тендерного комітету, прайс-лист, що підтверджує вартість у країні-експортері ідентичних товарів, та електронне листування з представником постачальника щодо надання знижки (8,5%). Розмір знижки був указаний також у протоколі тендерного комітету на постачання фероніобію.

Відповідач доводив, що в нього виникли підстави для сумніву в правильності зазначення митної вартості товару «фероніобій марки FeNb 65 (112)» (419 342,20 євро за 12 820 кг товару), який експортувався в Україну. Митному органу здалася сумнівною необґрунтовано низька митна вартість спірного товару в порівнянні зі світовими цінами, які формуються на умовах прямих продажів, з огляду на факт пов'язаності між собою покупця і продавця. Відповідач зазначив, що на його вимогу декларант не надав додаткові документи, які б підтверджували, що продавець реалізує цей же товар (або аналогічний) іншим непов'язаним покупцям за такою самою ціною. Тому відповідач використав другорядний (резервний) метод визначення митної вартості товару, розмір якої становив 495 339,16 євро за 12 820 кг.

Донецький окружний адміністративний суд рішенням від 7 вересня 2020 року відмовив у задоволенні позовних вимог. Суд указав, що нижча вартість товару у відносинах між пов'язаними особами є достатнім і належним обґрунтуванням щодо наявності, на думку митного органу, впливу взаємозалежності продавця та покупця на ціну товару.

Перший апеляційний адміністративний суд скасував рішення суду першої інстанції та задовольнив позов. Суд апеляційної інстанції дійшов висновків про те, що у прийнятих відповідачем рішеннях немає обґрунтування причин, через які заявлену декларантом митну вартість не може бути визнано.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а оскаржуване судові рішення – без змін.

ОЦІНКА СУДУ

Метод за ціною договору є основним для визначення митної вартості товарів.

Підстава для незастосування основного методу визначення митної вартості товару передбачена в частині другій статті 58 Митного кодексу України, відповідно до якої метод визначення митної вартості товарів за ціною договору (контракту) щодо товарів, які імпортуються, не застосовується, якщо використані декларантом або уповноваженою ним особою відомості не підтверджені документально або не визначені кількісно і достовірні та/або відсутня хоча б одна зі складових митної вартості, яка є обов'язковою при її обчисленні. У цьому разі у відповідача були наявні всі необхідні документи, які підтверджували митну вартість товару, кількісні та якісні його характеристики, а тому митний орган не мав права застосовувати інший, окрім першого, метод для визначення митної вартості товару.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 13 липня 2021 року у справі № 200/6521/20-а можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98306315>.

2.2.2. Про правомірність відмови в митному оформленні товару у зв'язку з відсутністю індивідуальної ліцензії на здійснення зовнішньоекономічної операції

Із 7 лютого 2019 року застосування адміністративно-господарських санкцій, передбачених статтею 37 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», стало неможливим, оскільки вони законодавчо не закріплені. Тому станом на момент виникнення спірних відносин у митного органу були відсутні підстави вимагати індивідуальну ліцензію при поданні декларації для розмитнення товару, а також відмовляти в його митному оформленні

14 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу Слобожанської митниці Держмитслужби на постанову Другого апеляційного адміністративного суду від 23 грудня 2019 року у справі № 520/5051/19 за позовом Товариства з обмеженою «Торговий дім „Ресурс“» до Харківської митниці Державної фіскальної служби про визнання протиправною та скасування картки відмови, зобов'язання вчинити дії.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Контролюючий орган відмовив у прийнятті митної декларації, митному оформленні випуску та пропуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення платнику податків і прийняв картку відмови у зв'язку з відсутністю індивідуальної ліцензії на здійснення зовнішньоекономічної операції. Платник податків указав, що в митного органу не було законних підстав вимагати індивідуальну ліцензію при поданні митної декларації та відмовляти в митному оформленні.

Харківський окружний адміністративний суд рішенням від 2 серпня 2019 року відмовив у задоволенні позову. Суд дійшов висновку, що на момент декларування товару спеціальні санкції у вигляді індивідуального режиму ліцензування зовнішньоекономічної діяльності не були скасовані, а отже, потрібно було отримати та подати до митного органу разову (індивідуальну) ліцензію.

Другий апеляційний адміністративний суд скасував рішення суду першої інстанції в частині відмови в задоволенні позову про визнання протиправною та скасування картки відмови в прийнятті митної декларації, митному оформленні випуску чи пропуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення, прийнявши в цій частині нове рішення, яким задовольнив позов. Суд дійшов висновку, що з 7 лютого 2019 року разові індивідуальні ліцензії були скасовані, а всі операції проводяться без додаткового отримання таких документів.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а оскаржуване судове рішення – без змін.

ОЦІНКА СУДУ

Індивідуальний режим ліцензування діє до моменту усунення порушень законодавства України або застосування практичних заходів, що гарантують виконання закону та/або пов'язаних із ним законів України та скасовується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку. Закон України «Про валюту і валютні операції», який набрав чинності 7 лютого 2019 року, виключив статтю 37 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

З огляду на загальновизнаний принцип права закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії у часі. Тому з 7 лютого 2019 року застосування адміністративно-господарських санкцій, передбачених статтею 37 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», стало неможливим у зв'язку з відсутністю їх закріплення на законодавчому рівні. Станом на момент виникнення спірних відносин у митного органу були відсутні підстави вимагати індивідуальну ліцензію при поданні митної декларації для розмитнення товару, а також відмовляти в його митному оформленні.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 липня 2021 року у справі № 520/5051/19 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98306533>.

II. Справи, розглянуті судовою палатою з розгляду справ щодо захисту соціальних прав

1. Про право органу з оцінки відповідності продукції на залучення сторонніх акредитованих випробувальних лабораторій для проведення видів випробувань продукції, які не проводяться його лабораторіями

Положення підпункту 4 пункту 4 Порядку призначення, відмови у призначенні та анулювання призначення органу із сертифікації для індивідуального затвердження колісних транспортних засобів, партій частин та обладнання, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.07.2016 № 419 не містять припису, який би передбачав обов'язок органу з оцінки відповідності мати виключно власні акредитовані випробувальні лабораторії, які б забезпечували проведення випробування усіх без виключення колісних транспортних засобів, що були у користуванні, партій частин та обладнання, стосовно яких орган з оцінки відповідності заявляє про свою компетентність і які охоплені сферою його акредитації.

Орган з оцінки відповідності має право на договірній основі залучати сторонні акредитовані випробувальні лабораторії для проведення видів випробувань продукції в межах відповідної сфери призначення, які не проводяться його власними лабораторіями

07 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу Міністерства інфраструктури України на рішення Волинського окружного адміністративного суду від 17 грудня 2020 року та постанову Восьмого апеляційного адміністративного суду від 16 лютого 2021 року у справі № 140/15653/20 за позовом ТОВ «АКРЕДО КОНСАЛТ» до Міністерства інфраструктури України про визнання протиправними та скасування наказу відповідача від 19.10.2020 № 622 «Про відмову в призначенні Товариства з обмеженою відповідальністю «АКРЕДО КОНСАЛТ» органом із сертифікації для індивідуального затвердження колісних транспортних засобів, партій частин та обладнання» та зобов'язання відповідача видати відповідний наказ.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ТОВ «АКРЕДО КОНСАЛТ» як орган з оцінки відповідності, що претендує на призначення органом із сертифікації для індивідуального затвердження колісних транспортних засобів, партій частин та обладнання звернулося до Міністерства інфраструктури України із заявою від 16.07.2020 про призначення ТОВ «АКРЕДО КОНСАЛТ» органом із сертифікації для індивідуального затвердження колісних транспортних засобів, партій частин та обладнання. До заяви було подано повний пакет документів, необхідних для призначення органу із сертифікації, згідно із передбаченим у пункті 5 Порядку призначення, відмови у призначенні та анулювання призначення органу із сертифікації для

індивідуального затвердження колісних транспортних засобів, партій частин та обладнання, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 01.07.2016 № 419 (далі - Порядок №419) переліком.

19.10.2020 Міністерство інфраструктури України видало наказ від 19.10.2020 № 622 «Про відмову в призначенні Товариства з обмеженою відповідальністю «АКРЕДО КОНСАЛТ» органом із сертифікації для індивідуального затвердження колісних транспортних засобів, партій частин та обладнання», мотивуючи це тим, що заявник не підтвердив наявність власних акредитованих випробувальних лабораторій для проведення випробувань колісних транспортних засобів в обсягах, передбачених законодавством для індивідуального затвердження колісних транспортних засобів, що були у користуванні, у повному обсязі.

Рішенням Волинського окружного адміністративного суду, залишеним без змін постановою Восьмого апеляційного адміністративного суду, адміністративний позов задоволено повністю. Задовольняючи позов, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виходив з того, що рішення про відмову в призначенні органом із сертифікації, прийняте поза межами законодавчо встановлених строків, тобто з порушенням процедури його прийняття, а тому таке рішення не може вважатися правомірним.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

ОЦІНКА СУДУ

Порядок № 419 визначає процедуру призначення, відмови у призначенні, анулювання призначення, розширення та обмеження сфери призначення органу із сертифікації для індивідуального затвердження колісних транспортних засобів, нових та таких, що були у користуванні (далі - колісні транспортні засоби), партій частин та обладнання.

Підпунктом 4 пункту 4 Порядку № 419 передбачено, що органом із сертифікації колісних транспортних засобів призначається заявник за умови, що він має власні акредитовані випробувальні лабораторії для проведення випробувань колісних транспортних засобів в обсягах, передбачених законодавством для індивідуального затвердження колісних транспортних засобів, що були у користуванні, партій частин та обладнання, стосовно яких він заявляє про свою компетентність і які охоплені сферою акредитації органу з оцінки відповідності, та укладені договори із сторонніми акредитованими випробувальними лабораторіями для проведення видів випробувань продукції в межах відповідної сфери призначення, які не проводяться його власними лабораторіями.

Абзацом 6 пункту 5 Порядку № 419 також передбачено, що до заяви про призначення заявник додає довідку про власні акредитовані лабораторії (центри) для проведення випробувань продукції, підписана керівником заявника (додаток 3), та за наявності копії укладених відповідних договорів з іншими акредитованими лабораторіями (центрами), з якими співпрацює орган з оцінки відповідності, засвідчені в установленому порядку.

Колегія суддів Верховного Суду звернула увагу, що положення підпункту 4 пункту 4 Порядку призначення № 419 не містять припису, який би передбачав обов'язок органу з оцінки відповідності мати виключно власні акредитовані випробувальні лабораторії, які б забезпечували проведення випробування усіх без виключення колісних транспортних засобів, що були у користуванні, партій частин та обладнання, стосовно яких орган з оцінки відповідності заявляє про свою компетентність і які охоплені сферою його акредитації.

Колегія суддів Верховного Суду вказала, що аналіз правових норм свідчить про те, що орган з оцінки відповідності має право на договірній основі залучати сторонні акредитовані випробувальні лабораторії для проведення видів випробувань продукції в межах відповідної сфери призначення, які не проводяться його власними лабораторіями.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 липня 2021 року у справі № 140/15653/20 можна ознайомитися за посиланням – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/98187439>.

2. Про вимоги до повідомлення про проведення загальних зборів акціонерного товариства

Повідомлення про проведення загальних зборів акціонерного товариства має містити, зокрема, інформацію про дату, час та місце (із зазначенням номера кімнати, офісу або залу, куди мають прибути акціонери) проведення загальних зборів.

Термін «місце проведення загальних зборів» не є тотожним терміну «адреса», який є більш загальним, оскільки містить обов'язкове зазначення номера кімнати, офісу або залу, куди мають прибути акціонери

15 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційні скарги Приватного акціонерного товариства «Калина» та ОСОБА_1 на постанову Київського апеляційного адміністративного суду від 27 липня 2017 року, у справі № 826/14573/16 за позовами Приватного акціонерного товариства «Калина» до Центрального територіального департаменту Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про скасування розпорядження відповідача від 12 липня 2016 року, яким оформлено рішення про відмову в заміні свідоцтва про реєстрацію випуску емісійних цінних паперів у зв'язку зі зміною найменування емітента та зобов'язання відповідача здійснити відповідну заміну.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

01 липня 2016 року ПАТ «Калина» подано відповідачу пакет документів на заміну свідоцтва про реєстрацію випуску емісійних цінних паперів у зв'язку із зміною найменування емітента.

За результатами розгляду поданого пакета документів, уповноваженою особою відповідача виявлено порушення пункту 8 розділу I Порядку заміни свідоцтва (свідоцтв) про реєстрацію випуску (випусків) емісійних цінних паперів

у зв'язку із зміною найменування емітента та/або забезпеченням існування іменних цінних паперів у бездокументарній формі, затвердженого рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 23 квітня 2013 року № 736, та ухвалено рішення про відмову в заміні свідоцтва про реєстрацію випуску емісійних цінних паперів у зв'язку зі зміною найменування емітента, яке оформлене Розпорядженням від 12 липня 2016 року.

Відповідачем, зокрема, було встановлено, що опубліковане повідомлення щодо проведення чергових загальних зборів акціонерів товариства не відповідає вимогам частини третьої статті 35 та частині першій статті 36 Закону України «Про акціонерні товариства», а саме, не містить даних щодо: місця проведення загальних зборів (із зазначенням номера кімнати, офісу або залу, куди мають прибути акціонери); конкретного визначеного місця для ознайомлення акціонерів з документами, необхідними для прийняття рішень з питань порядку денного (номер кімнати, офісу, тощо).

Постановою Окружного адміністративного суду м. Києва року позовні вимоги задоволено. Постановою Київського апеляційного адміністративного суду постанову Окружного адміністративного суду м. Києва скасовано та ухвалено нову постанову, якою у задоволенні позовних вимог ПрАТ «Калина» відмовлено. Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суд апеляційної інстанції виходив із того, що повідомлення про проведення загальних зборів акціонерів не містить відомостей про номер кімнати, офісу або залу, де акціонери можуть ознайомитись із необхідними документами та куди мають прибути для участі у загальних зборах. Позивачем не доведено, що приміщення по АДРЕСА_1, загальною площею 331 кв.м. немає поділу на кімнати.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення суду апеляційної інстанції – без змін.

ОЦІНКА СУДУ

Повідомлення про проведення загальних зборів акціонерного товариства має містити, зокрема, інформацію про дату, час та місце (із зазначенням номера кімнати, офісу або залу, куди мають прибути акціонери) проведення загальних зборів.

Термін «місце проведення загальних зборів» не є тотожним терміну «адреса», який є більш загальним, оскільки містить обов'язкове зазначення номера кімнати, офісу або залу, куди мають прибути акціонери.

Отже, зазначивши у повідомленні про проведення загальних зборів акціонерів товариства ПАТ «Калина» адресу, без зазначення номерів кімнати чи офісу або залу, позивачем було допущено порушення вимог статті 35 Закону України «Про акціонерні товариства».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 липня 2021 року у справі № 826/14573/16 можна ознайомитися за посиланням – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/98367634>.

3. Про необхідність своєчасного погодження проектів лімітів використання диких тварин для відкриття сезону полювання

Для відкриття сезону полювання на конкретний мисливський вид, віднесений до державного мисливського фонду, необхідно своєчасне погодження проектів лімітів відповідними центральними органами виконавчої влади та вчасне доведення їх до користувачів мисливських угідь і мисливців до початку полювання на відповідний вид тварин

15 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу Міністерства екології та природних ресурсів України на постанову Окружного адміністративного суду м. Києва від 25 жовтня 2017 року та постанову Київського апеляційного адміністративного суду від 22 лютого 2018 року, у справі № 826/10729/17 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Мисливсько-спортивний клуб «Сокіл» до Міністерства екології та природних ресурсів України, треті особи - Міністерство аграрної політики та продовольства України, Державне агентство лісових ресурсів України, про визнання протиправною бездіяльності відповідача щодо непогодження у строк до 1 травня 2017 року Проекту Лімітів використання мисливських тварин державного мисливського фонду у сезон полювання 2017/2018 років та зобов'язання відповідача погодити та направити на затвердження до Міністерства аграрної політики та продовольства України відповідний проект наказу.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ТОВ «Мисливсько-спортивний клуб «Сокіл» є користувачем мисливських угідь для ведення мисливського господарства, розташованих на території Рівненської області.

У відповідності до пунктів 2.2, 2.5 Інструкції щодо застосування порядку встановлення лімітів використання диких тварин, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення, затвердженої наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 26 травня 1999 року № 116 (далі - Інструкція) позивачем було проведено облік та подано проект лімітів по результатам обліків в мисливському господарстві «МСК Сокіл» на погодження до Відділу лісового та мисливського господарства Рівненського обласного управління лісового та мисливського господарства до Департаменту екології та природних ресурсів Рівненської обласної державної адміністрації.

Проекти лімітів в розрізі окремих користувачів та зведені дані по областях завізовані обласними управліннями Держлісагенства та департаментами екології обласних державних адміністрацій були опрацьовані Державним агентством лісових ресурсів України, проект наказу подано на затвердження Міністерству аграрної політики та продовольства України Однак, проект наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Лімітів

використання мисливських тварин державного мисливського фонду у сезон полювання 2017/2018 років» не був затверджений через відсутність погодження Міністерства екології та природних ресурсів України.

Міністерство аграрної політики та продовольства України тричі направляло Міністерству екології та природних ресурсів України зазначений вище проект наказу, але кожного разу отримувало відповідь про можливість погодження проекту наказу за умови заборони полювання на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, а також виключення позиції щодо селекційного відстрілу лося.

Постановою Окружного адміністративного суду м. Києва, залишеною без змін постановою Київського апеляційного адміністративного суду, позовні вимоги ТОВ «Мисливсько-спортивний клуб «Сокіл» було задоволено частково. Задовольняючи частково позовні вимоги, суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, виходив із того, що незаконність бездіяльності відповідача підтверджена безпідставною відмовою у погодженні лімітів використання диких тварин державного мисливського фонду у сезон полювання 2017/2018 років, що призвело до порушення вимог статей 16, 19 Закону України «Про мисливське господарство та полювання».

Верховний Суд задовольнив касаційну скаргу, скасував рішення судів попередніх інстанцій, та ухвалив нове рішення про відмову у задоволенні позову.

ОЦІНКА СУДУ

На підставі аналізу частини першої статті 16, статті 19 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», положень Інструкції Верховний Суд дійшов висновку, що для того щоб розпочати сезон полювання на конкретний мисливський вид, віднесений до державного мисливського фонду, необхідно своєчасно погодити проекти лімітів відповідними центральними органами виконавчої влади та вчасно довести їх до користувачів мисливських угідь і мисливців до початку полювання на відповідний вид тварин.

Нормами чинного законодавства регламентовано чітку процедуру розроблення та затвердження лімітів використання мисливських тварин, одним із етапів якої є погодження розробленого проекту наказу Міністерством екології та природних ресурсів України.

Виходячи із наведених норм Інструкції, Міністерство екології та природних ресурсів України наділене повноваженнями затвердити проекти лімітів використання мисливських тварин або надати мотивовану відмову в затвердженні.

Вирішуючи питання щодо погодження відповідного проекту наказу, Міністерством екології та природних ресурсів України повинно керуватися нормами чинного законодавства та може відмовити у погодженні виключно за наявності чітких законодавчих підстав.

Вимоги пункту 2.9 Інструкції не зобов'язують відповідача прямо погоджувати проект наказу без пропозицій та зауважень, натомість надають право мотивованої відмови у погодженні такого наказу.

Обставини справи свідчать про те, що Міністерством екології та природних ресурсів України було вжито заходів, направлених на реалізацію наданих йому повноважень щодо затвердження наказу «Про затвердження Лімітів використання мисливських тварин державного мисливського фонду у сезон полювання 2017/2018 років».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 15 липня 2021 року у справі № 826/10729/17 можна ознайомитися за посиланням – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/98367633>.

4. Про обов'язок органу місцевого самоврядування щодо утворення у складі виконавчого комітету служби у справах дітей

Окремі повноваження відповідно до законодавства України може бути реалізовано виключно службою у справах дітей, а тому неутворення такого органу у складі виконавчих органів місцевого самоврядування позбавляє деякі категорії дітей можливості отримувати від органів місцевого самоврядування належний рівня захисту та забезпечення дотримання їх прав та законних інтересів

20 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу заступника керівника Харківської обласної прокуратури на рішення Сумського окружного адміністративного суду від 15 жовтня 2020 року та постанову Другого апеляційного адміністративного суду від 30 березня 2021 року, у справі № 480/3093/20 за позовом керівника Охтирської місцевої прокуратури Сумської області до Миропільської сільської ради Краснопільського району Сумської області про визнання протиправною бездіяльності Миропільської сільської ради щодо утворення у складі виконавчих органів ради служби у справах дітей та зобов'язання відповідача вчинити відповідні дії.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

На виконання доручення Офісу Генерального прокурора від 10 лютого 2020 року Охтирською місцевою прокуратурою проведено вивчення стану додержання вимог законодавства у сфері охорони дитинства.

Листом від 29 квітня 2020 року начальник Краснопільського відділу Охтирської місцевої прокуратури звернувся до Миропільського сільського голови, у якому, серед іншого, просив надати інформацію про те, чи утворено у складі виконавчих органів сільської ради службу у справах дітей.

Листом від 30 квітня 2020 року відповідач повідомив про те, що службу у справах дітей на території Миропільської об'єднаної територіальної громади не створено, натомість на її території обліковується 597 дітей, в тому числі 10 неповнолітніх дітей із 4 сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, 1 дитина-сирота та 5 дітей, позбавлених батьківського піклування.

Вважаючи, що відповідачем допущено протиправну бездіяльність щодо незабезпечення права на особливий захист і допомогу з боку держави дітей, які

залишились без батьківського піклування та проживають на території Миропільської сільської об'єднаної територіальної громади, позивач звернувся до суду.

Рішенням Сумського окружного адміністративного суду, залишеним без змін постановою Другого апеляційного адміністративного суду, у задоволенні позову відмовлено.

Суди виходили із того, що на теперішній час законодавчі вимоги, які б зобов'язували органи місцевого самоврядування, зокрема об'єднані територіальні громади, створити у складі виконавчих органів службу у справах дітей, відсутні, а отже, підстави для визнання протиправною бездіяльності відповідача та зобов'язання останнього вчинити дії, спрямовані на утворення у його складі служби у справах дітей, відсутні.

Також суди дійшли висновку про те, що забезпечення прав дітей, в тому числі дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування на території Миропільської сільської об'єднаної територіальної громади забезпечується Центром соціального обслуговування населення (надання соціальних послуг) в особі фахівця із соціальної роботи, а при виконавчому органі відповідача утворено Відділ освіти, молоді і спорту, культури та туризму, який взаємодіє із центром соціального обслуговування населення та сприяє останньому у виявленні дітей, що опинились у складній життєвій ситуації, та роботі з ними.

Верховний Суд задовольнив касаційну скаргу, скасував рішення судів попередніх інстанцій, та ухвалив нове рішення про задоволення позову.

ОЦІНКА СУДУ

Кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку.

Обов'язок органів державної влади та місцевого самоврядування полягає у створенні в межах визначених законом повноважень умов для комфортного та безпечного життя дитини, отримання освіти, соціального захисту, всебічного розвитку тощо, у тому числі шляхом створення у своїй структурі відповідних органів, які безпосередньо здійснюють вказані повноваження. При цьому особливий захист гарантується дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування.

Держава здійснює захист прав дітей, у тому числі через діяльність служб у справах дітей, які безпосередньо забезпечують реалізацію на території відповідних рад державної політики з питань захисту прав дітей. При цьому передбачено, що безпосереднє ведення справ і координація діяльності стосовно захисту прав дітей, зокрема дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, покладається на служби у справах дітей, зокрема, виконавчих органів міських, сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад.

Отже, питання створення виконавчих органів, до складу яких входять служби у справах дітей, належить до повноважень органу місцевого самоврядування.

Низка повноважень відповідно до законодавства України може бути реалізована виключно службою у справах дітей, а тому неутворення такого органу позбавляє деякі категорії дітей можливості отримувати від органів місцевого самоврядування належного рівня захисту та забезпечення дотримання їх прав та законних інтересів.

Зокрема служба у справах дітей при виконкомках місцевих рад утворюється з метою реалізації державної політики у сфері соціального захисту дітей, включаючи дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Для цього служба у справах дітей наділяється виключними повноваженнями, до яких, зокрема, належать: участь у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, у тому числі при застосуванні до дітей примусових заходів виховного характеру; безпосереднє ведення справ та координація діяльності стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; створення та ведення банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з метою їх влаштування та ін.

Оскільки, як встановлено судами попередніх інстанцій, на території Миропільської ОГТ проживає 597 дітей, то відповідно до вимог частини сьомої статті 4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» у складі виконкому Миропільської СР має бути утворено службу у справах дітей у складі щонайменше однієї особи.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 липня 2021 року у справі № 480/3093/20 можна ознайомитися за посиланням – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/98493714>.

5. Про обов'язок проведення науково-громадської експертизи сформованих набору продуктів харчування, набору продовольчих продуктів і набору послуг для встановлення прожиткового мінімуму

Обов'язковою передумовою встановлення Кабінетом Міністрів України прожиткового мінімуму є проведення науково-громадської експертизи сформованих набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів і набору послуг

27 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу Кабінету Міністрів України на рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 16.09.2020 та постанову Шостого апеляційного адміністративного суду від 09.12.2020, у справі № 640/2541/20 за позовом ОСОБА_1 до Кабінету Міністрів України про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити дії.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Рішенням Окружного адміністративного суду міста Києва від 25.04.2018 у справі № 826/3639/17, залишеним без змін постановою Київського апеляційного адміністративного суду від 10.07.2018 та постановою Верховного Суду

від 20.12.2018 визнано протиправною та нечинною постанову Кабінету Міністрів України № 780 від 11.10.2016 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення».

У вересні 2019 року Кабінетом Міністрів України було реалізовано владні повноваження та подано на затвердження парламенту проект Закону України «Про Державний бюджет на 2020 рік» № 2000 від 15.09.2019.

Розрахунок фактичного розміру прожиткового мінімуму здійснювався/здійснюється на підставі наборів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 11.10.2016 № 780, на основі «Методики визначення прожиткового мінімуму», затвердженої наказом Мінсоцполітики, Мінекорозвитку, Держстату від 03.02.2017 № 178/147/31, зареєстрованого в Мін`юсті 01.03.2017 за № 281/30149.

Тож, попри визнання нечинною урядової постанови № 780 від 11.10.2016 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення», Відповідачем не забезпечено своєчасне проведення науково-громадської експертизи для встановлення прожиткового мінімуму на 2020 рік, що і стало підставою для звернення до суду із цим позовом.

Рішенням Окружного адміністративного суду міста Києва позовні вимоги задоволено частково.

Визнано протиправною бездіяльність Кабінету Міністрів України в частині незабезпечення проведення науково-громадської експертизи сформованих наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів і наборів послуг для встановлення прожиткового мінімуму на 2020 рік, - за наслідком втрати чинності 10 липня 2018 року постанови Кабінету Міністрів України № 780 від 11.10.2016 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення». Зобов`язано Кабінет Міністрів України вчинити дії щодо встановлення прожиткового мінімуму на 2020 рік відповідно до статей 2, 3, 4 Закону України «Про прожитковий мінімум», ст.ст. 2, 6 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії».

Постановою Шостого апеляційного адміністративного суду скасовано рішення суду першої інстанції в частині задоволення позовних вимог про зобов`язання Кабінету Міністрів України вчинити дії щодо встановлення прожиткового мінімуму на 2020 рік відповідно до статей 2, 3, 4 Закону України «Про прожитковий мінімум», ст.ст. 2, 6 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». В іншій частині рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

ОЦІНКА СУДУ

Колегія суддів Верховного Суду зазначила, що врахування необґрунтованого (без проведення відповідної експертизи) розміру прожиткового мінімуму, може привести до порушення конституційної гарантії громадян на достатній життєвий рівень під час її реалізації державою.

Судами першої та апеляційної інстанцій встановлено нездійснення попереднього проведення науково-громадської експертизи сформованих набору продуктів харчування, набору продовольчих продуктів і набору послуг для встановлення прожиткового мінімуму всупереч ст. 4 Закону України «Про прожитковий мінімум», що віднесено до повноважень Кабінету Міністрів України.

Рішенням Окружного адміністративного суду міста Києва від 25.04.2018 у справі № 826/3639/17, залишеним без змін постановою Київського апеляційного адміністративного суду від 10.07.2018 та постановою Верховного Суду від 20.12.2018, визнано протиправною та нечинною постановою Кабінету Міністрів України № 780 від 11.10.2016 "Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення".

Верховний Суд зазначив про наявність підстав для визнання протиправною бездіяльності Кабінету Міністрів України в частині незабезпечення проведення науково-громадської експертизи сформованих набору продуктів харчування, набору продовольчих продуктів і набору послуг для встановлення прожиткового мінімуму на 2020 рік, за наслідком втрати чинності 10.07.2018 постанови Кабінету Міністрів України від 11.10.2016 № 780 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення».

Передбачена чинним законодавством процедура проведення науково-громадської експертизи мала бути проведена, в незалежності від створення/ не створення для позивача певних наслідків, позаяк, особа, яка звертається до суду з позовом, має право розраховувати на те, що встановлені державою обов'язкові та важливі процедури, будуть виконані нею ж.

Статтею 4 Закону України «Про прожитковий мінімум» чітко встановлено, і не може трактуватись по іншому, що прожитковий мінімум встановлюється Кабінетом Міністрів України після проведення науково-громадської експертизи сформованих набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів і набору послуг.

Порядок проведення науково-громадської експертизи встановлюється на принципах соціального партнерства та затверджується Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до Порядку проведення науково-громадської експертизи набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів і набору послуг для встановлення прожиткового мінімуму, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.1999 № 1767 центральні органи виконавчої влади, які визначені у частинах 2 - 4 статті 3 Закону України «Про прожитковий

мінімум» відповідальними за формування набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів і набору послуг, у встановлений Кабінетом Міністрів України термін подають Мінекономрозвитку пропозиції щодо сформованих наборів у натуральних показниках або у нормативах споживання з необхідними розрахунками і науковими обґрунтуваннями. Пункт 10 цього Порядку регламентує, що рішення про схвалення експертною комісією набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів і набору послуг для встановлення прожиткового мінімуму надсилаються на затвердження Кабінету Міністрів України і є підставою для розрахунку прожиткового мінімуму. Зміни та доповнення до наборів вносяться тільки за рішенням експертної комісії.

Верховний Суд дійшов висновку про обов'язковість забезпечення проведення науково-громадської експертизи у силу Закону України «Про прожитковий мінімум».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 27 липня 2021 року у справі № 640/2541/20 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98614780>.

III. Справи, розглянуті судовою палатою з розгляду справ щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян

1. Судові рішення, ухвалені судовою палатою з розгляду справ щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян

1.1. Про місце виконання виконавчого документа

Визначення місця виконання виконавчого документа щодо фізичної особи-боржника має відбуватися за зареєстрованим місцем проживання такого боржника

15 липня 2021 року Верховний Суд у складі судової палати з розгляду справ щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу приватного виконавця виконавчого округу міста Києва Дорошкевич Віри Леонідівни на рішення Львівського окружного адміністративного суду від 19 листопада 2020 року та постанову Восьмого апеляційного адміністративного суду від 27 січня 2021 року у справі №380/9335/20 за позовом ОСОБА_1 до приватного виконавця виконавчого округу міста Києва Дорошкевич Віри Леонідівни про визнання протиправною та скасування постанови.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою приватного виконавця від 01 вересня 2020 року відкрито виконавче провадження №62917530 з примусового виконання виконавчого напису від 14 серпня 2020 року, вчиненого приватним нотаріусом. Боржником у цьому провадженні є позивач, який заявив, що виконавче провадження відкрито з порушенням статті 24 Закону України «Про виконавче провадження», зокрема, виконавче провадження відкрито не за місцем його проживання, перебування або знаходження майна. Позивач також зазначив, що виконавчим округом приватного виконавця є місто Київ, тоді як він зареєстрований та тимчасово проживає за межами міста Києва, у нього відсутнє майно на території міста Києва. Зазначений спір став підставою звернення до суду.

Львівський окружний адміністративний суд рішенням від 19 листопада 2020 року, залишеним без змін постановою Восьмого апеляційного адміністративного суду від 27 січня 2021 року, позовні вимоги задовольнив. Суди дійшли висновку, що за відсутності доказів проживання та наявності майна у позивача як боржника у виконавчому провадженні у місті Києві, тобто у виконавчому окрузі, на території якого здійснює діяльність відповідач, у відповідача не було правових підстав для прийняття до виконання виконавчого документа шляхом прийняття постанови про відкриття виконавчого провадження.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

ОЦІНКА СУДУ

У цій справі спірним є тлумачення положень статті 24 Закону України «Про виконавче провадження» в контексті визначення місця проживання боржника, а також питання наявності у приватного виконавця обов'язку перевіряти перед відкриттям виконавчого провадження відомості у виконавчому документі стосовно місця проживання боржника.

Верховний Суд звертає увагу на те, що у чинному законодавстві відсутні вимоги щодо здійснення виконавчого провадження виключно за місцем реєстрації боржника, натомість Закон України «Про виконавче провадження» передбачає, що виконавчі дії провадяться державним виконавцем за місцем проживання, перебування, роботи боржника або за місцезнаходженням його майна (частина перша статті 24). Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» пов'язує місце проживання особи із зареєстрованим місцем проживання. У будь-якому випадку адреса, зареєстрована особою у встановленому порядку, виходячи з положень частини десятої статті 6 згаданого Закону, є офіційною адресою, а отже, особа правомірно очікує, що за цією адресою з нею буде вестися офіційне листування, а також вчинятимуться й інші юридичні дії, що пов'язані з місцем її проживання.

Отже, законодавець, оперуючи поняттям «місце проживання особи», передбачає, що таке місце проживання має бути особою зареєстровано і суб'єкти владних повноважень зобов'язані враховувати таку інформацію при здійсненні ними владно-управлінських функцій.

При цьому Верховний Суд вказав, що частина друга статті 24 Закону України «Про виконавче провадження» пов'язує місце виконання рішення приватним виконавцем з фактичним місцем проживання, перебування боржника – фізичної особи, а не з адресою, зазначеною у виконавчому документі, як це, наприклад, закріплено у частині першій статті 28 Закону України «Про виконавче провадження».

Що стосується місця проживання боржника, яке незареєстроване у встановленому законом порядку, Верховний Суд виходить з того, що таке місце проживання боржника, в силу відсутності в нього офіційного характеру, має бути повідомлено самим боржником (що відповідатиме принципу вільного вибору місця проживання, встановленому Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні») або підтверджено належним чином з урахуванням принципу офіційного з'ясування обставин, оскільки просте зазначення будь-якої адреси без перевірки відповідних обставин не робить цю адресу саме адресою місця проживання особи у розумінні Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні».

Також судова палата дійшла висновку про те, що виконавець має реальну можливість перевірити місце знаходження боржника шляхом перевірки необхідної інформації у Єдиному демографічному реєстрі або шляхом запиту до відповідного органу реєстрації місця перебування та місця проживання особи. Такі дії

відповідатимуть вимогам частини другої статті 2 КАС України, яких приватний виконавець має дотримуватись.

Верховний Суд наголосив, що відсутність прямої вказівки в Законі України «Про виконавче провадження» на обов'язок виконавця перевіряти місце проживання боржника не спростовує необхідності дотримання ним принципу верховенства права та інших принципів. В іншому випадку, нез'ясування адреси проживання боржника може мати наслідком порушення його прав.

Таким чином, саме лише зазначення місця проживання, яке не має жодного взаємозв'язку з особою боржника, не може вважатися достатньою підставою для прийняття виконавчого документа до виконання приватним виконавцем, територіальний округ якого охоплює місце виконання, визначене за цією адресою. Визначення місця виконання виконавчого документа щодо позивача (як фізичної особи-боржника) має відбуватися за зареєстрованим місцем проживання боржника. Будь-яка інша адреса місця проживання чи відомості про місце перебування особи-боржника можуть слугувати додатковою інформацією і сприяти примусовому виконанню рішення, але не використовуватися як юридичний факт, з яким Закон України «Про виконавче провадження» пов'язує місце виконання рішення, а з ним і виконавчий округ приватного виконавця. Відкриття виконавчого провадження у виконавчому окрузі, до якого належить зареєстрована адреса місця проживання боржника, відповідатиме принципу юридичної визначеності, вимогам, установленим частиною другою статті 2 КАС України та вимогам статті 24 Закону України «Про виконавче провадження».

Детальніше із текстом постанови Верховного Суду від 15 липня 2021 року у справі № 380/9335/20 можна ознайомитись за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98367890>.

2. Судові рішення, ухвалені колегіями суддів судової палати з розгляду справ щодо виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян

2.1. Про зміст поняття «повторна заява» в розумінні Директиви Європейського парламенту та Ради ЄС «Про загальні процедури надання і позбавлення міжнародного захисту» № 2013/32/EU від 26 червня 2013 року та норм національного законодавства

«Повторною заявою» в розумінні Директиви Європейського парламенту та Ради ЄС «Про загальні процедури надання і позбавлення міжнародного захисту» № 2013/32/EU від 26 червня 2013 року та норм національного законодавства у вказаній сфері є подальша заява, подана особою, якій відмовлено у наданні захисту на підставі відсутності умов, зазначених у пунктах 1 та 13 частини першої статті 1 Закону України № 3671-VI «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», після прийняття остаточного рішення за попередньою заявою, у зв'язку з виникненням зазначених обставин.

Поняття «нові обставини» може застосовуватись лише за умови коли заявник, у ході проведення попередньої процедури, не з власної вини був не в змозі обґрунтувати факти, зазначені в пунктах 1 та 13 частини першої статті 1 вказаного Закону, включаючи процедуру оскарження відповідного рішення

07 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Харківського окружного адміністративного суду від 04 серпня 2020 року та постанову Другого апеляційного адміністративного суду від 19 січня 2021 року, у справі № 520/6823/2020 за позовом ОСОБА_1 до Державної міграційної служби України, Головного управління Державної міграційної служби України в Харківській області про скасування рішення і наказу, зобов'язання вчинити певні дії.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позивач є громадянином Єменської Республіки, прибув до України у жовтні 2013 року з метою навчання у вищому навчальному закладі з території Королівства Саудівська Аравія.

20 серпня 2018 року позивач звернувся до ГУ ДМС України в Харківській області із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

Рішенням ДМС України від 25 лютого 2019 року №40-19 позивачу відмовлено у визнанні біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

Не погоджуючись із вказаним рішенням, позивач оскаржив його у судовому порядку. Суди трьох інстанцій відмовили у задоволенні позовних вимог.

6 лютого 2020 року позивач повторно звернувся до ГУ ДМС України в Харківській області із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Того ж дня позивач отримав повідомлення ГУ ДМС України в Харківській області про відмову в прийнятті заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту № 9 від 06 лютого 2020 року.

Не погодившись із вказаним рішенням, ОСОБА_1 направив скаргу до ДМС України, у якій просив скасувати вищевказаний наказ про відмову в прийнятті заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, яку було відхилено.

Не погодившись із вказаними рішеннями, позивач звернувся до суду із даним позовом.

Відмовляючи в задоволенні позовних вимог, суди виходили з того, що обставини існування на території Республіки Ємен збройного конфлікту є загальновідомими у розумінні частини третьої статті 78 КАС України, однак, загальновідомість цих обставин не створює автоматично підстав для набуття особою статусу шукача захисту. Наявність збройного конфлікту у країні громадянської належності позивача не може бути винятковою підставою для визнання його особою, яка потребує додаткового захисту, оскільки у відповідності

до Директиви Ради ЄС 2004/83/ЄС від 29 квітня 2004 року статті 15 (с) особи, котрі піддаються «серйозній особистій загрози їх цивільному життю чи особі, з причин не диференційного насилля в умовах міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту» не підпадають під додатковий захист у відповідності до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту».

При цьому у повторній заяві позивач наводив факти і підтвердив їх матеріальними елементами, які тотожні відомостям, що спростовні під час судового розгляду в межах розгляду справи № 520/2352/19 під час провадження за попередньою заявою. Будь-яких інших посилань або доказів про обґрунтованість побоювань за особисту небезпеку та переслідувань на батьківщині заявником не наведено.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

ОЦІНКА СУДУ

Верховний Суд зазначив, що приписами частини першої статті 17 Закону України № 3671-VI «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» закріплено право особи повторно звернутися із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, якщо їй було відмовлено в оформленні документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, за відсутності умов, зазначених у пунктах 1 та 13 частини першої статті 1 цього Закону, у разі виникнення зазначених умов.

Таким чином, оцінку стосовно правомірності рішення ДМС України від 25 лютого 2019 року № 40-19 щодо відмови ОСОБА_1 у визнанні його біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, за наслідками розгляду поданої ним первинної заяви, надано Харківським окружним адміністративним судом під час розгляду справи № 520/2352/19, рішення якого (від 09 квітня 2019 року) про відмову у задоволенні адміністративного позову залишено без змін судам апеляційної та касаційної інстанцій.

Верховний Суд вказав, що у даній справі розглядаються обставини в контексті наявності нових умов, зазначених у пунктах 1 та 13 частини першої статті 1 Закону № 3671-VI, які виникли після прийняття остаточного рішення за попередньою заявою позивача.

Так, згідно із Позицією УВКБ ООН «Про обов'язки та стандарти доказів у заявах біженців» від 1998 року факти в підтвердження заяв біженців визначаються шляхом надання підтвердження або доказів викладеного. Докази можуть бути як усні, так і документальні. Загальними правовими принципами доказового права обов'язок доказу покладається на особу, яка висловлює це твердження. Таким чином, у заяві про надання статусу біженця заявник повинен довести правомірність своїх тверджень і точність фактів, на яких ґрунтується його заява.

Згідно з положеннями статті 40 Директиви Європейського парламенту та Ради ЄС №2013/32/EU від 26 червня 2013 року «Про загальні процедури надання і позбавлення міжнародного захисту (перероблена)» з метою прийняття рішення щодо прийнятності розгляду повторної заяви про надання міжнародного захисту, таку заяву має бути попередньо вивчено на предмет нових відомостей, що виникли або були подані заявником. Якщо після попереднього вивчення відповідних фактів заявником будуть надані нові відомості, які значно підвищують ймовірність того, що він може кваліфікуватися як біженець відповідно до Директиви 2011/95/ЄС, заява розглядається по суті. При цьому, Директива регламентує, що якщо заявник подає повторну заяву без надання нових доказів або аргументів, недоцільно було б вимагати від держав-членів ЄС проведення нової процедури в повному обсязі. У таких випадках держави-члени повинні мати право відхилити заяву як неприйнятну для розгляду відповідно до принципу неприпустимості повторного розгляду.

Верховний Суд дійшов висновку, що «повторною заявою» в розумінні Директиви Європейського парламенту та Ради ЄС «Про загальні процедури надання і позбавлення міжнародного захисту» №2013/32/EU від 26 червня 2013 року та норм національного законодавства у вказаній сфері є подальша заява, подана особою, якій відмовлено у наданні захисту на підставі відсутності умов, зазначених у пунктах 1 та 13 частини першої статті 1 Закону № 3671-VI, після прийняття остаточного рішення за попередньою заявою, у зв'язку з виникненням зазначених обставин.

Поняття «нові обставини» може застосовуватись лише за умови коли заявник, у ході проведення попередньої процедури, не з власної вини був не в змозі обґрунтувати факти, зазначені в пунктах 1 та 13 частини першої статті 1 Закону № 3671-VI, включаючи процедуру оскарження відповідного рішення.

Верховний Суд зазначив, що, у повторній заяві позивачем наведено факти і підтверджено їх матеріальними елементами, які тотожні відомостям, спростованим під час судового розгляду в межах розгляду справи № 520/2352/19 під час провадження за попередньою заявою. При цьому будь-яких посилань або доказів про обґрунтованість побоювань за особисту небезпеку та переслідувань на батьківщині заявником не наведено; нові умови, які з'явилися у правовій дефініції «додатковий захист» можуть бути застосовані лише у випадку наявності загрози життю, безпеці чи свободі заявника, оскільки вони є похідними від вказаних обставин. Проте, наведений елемент (наявність особистої загрози життю, безпеці чи свободі заявника) визнано недостовірним, тому він не може бути взятим до уваги.

Детальніше із текстом постанови Верховного Суду від 07 липня 2021 року у справі № 520/6823/2020 можна ознайомитись за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98187541>.

2.2. Про порядок розгляду заяв-претендентів на здійснення перевезень згідно із Законом України «Про автомобільний транспорт»

Законом України «Про автомобільний транспорт» і Порядком проведення конкурсу з перевезення пасажирів на автобусному маршруті загального користування, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 03 грудня 2008 року №1081 не передбачено можливості перенесення розгляду заяв претендентів-перевізників. Інакше тлумачення допускало б діяльність суб'єкта владних повноважень без чітко встановлених меж й ухвалення ним рішень без визначених законодавством підстав

19 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу фізичної особи-підприємця ОСОБА_2 на постанову Другого апеляційного адміністративного суду від 5 грудня 2019 року у справі № 440/686/19 за позовом фізичної особи-підприємця ОСОБА_1 до Полтавської обласної державної адміністрації, треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору на стороні відповідача: Управління інфраструктури та туризму Полтавської обласної державної адміністрації, фізична особа-підприємець ОСОБА_2, Лохвицька районна державна адміністрація про визнання протиправним і скасування рішення в частині, визнання протиправним та скасування розпорядження в частині, визнання договору нечинним

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5 липня 2018 року Полтавська ОДА оголосила конкурс з перевезення пасажирів на автобусних маршрутах загального користування, які не виходять за межі території області, зокрема, за об'єктом №38 на міжміський маршрут Лохвиця АС - Полтава АС-3 - Полтава АС - 1 через Гадяч, рейси 131/132, про що було опубліковано оголошення у газеті «Село Полтавщини» №26.

14 серпня 2018 року відбувся конкурс за об'єктом №38, на який було допущено двох претендентів: ФОП ОСОБА_1 та ФОП ОСОБА_2.

За результатами обговорень конкурсних пропозицій Конкурсний комітет одностайно прийняв рішення доручити Управлінню інфраструктури Полтавської ОДА організувати роботу комісії по обстеженню матеріально-технічної бази по АДРЕСА_2 та до отримання результатів роботи комісії, з метою визначення переможця, перенести розгляд заяв перевізників-претендентів на наступне засідання конкурсного комітету.

11 вересня 2018 року голова Полтавської ОДА розпорядженням №776 ввів у дію вище вказане рішення Конкурсного комітету.

27 грудня 2018 року відбулося засідання Конкурсного комітету, під час якого комітет прийняв рішення: не допустити ФОП ОСОБА_1 до участі у конкурсі на автобусному маршруті за недостовірно подану інформацію; визнати ФОП ОСОБА_2 переможцем конкурсу по об'єкту №38; рекомендувати Організатору перевезень укласти з ним договір терміном на 5 років.

За наслідками визначення переможця конкурсу по об'єкту №38 Полтавською ОДА укладено з ФОП ОСОБА_2 договір про організацію перевезень пасажирів автомобільними дорогами від 30 січня 2019 року №1/19.

ФОП ОСОБА_1 не погодилася з рішеннями Конкурсного комітету, прийнятими 27 грудня 2018 року за результатами конкурсу по об'єкту №38, та звернулася з позовом до суду з метою їхнього оскарження.

Частково задовольняючи позовні вимоги, апеляційний суд, серед іншого, дійшов висновку про порушення відповідачем порядку проведення конкурсу з перевезення пасажирів на автобусному маршруті загального користування в частині перенесення розгляду заяв претендентів-перевізників. Апеляційний суд наголосив на приписах статті 19 Конституції України та вказав, що нормами Закону України «Про автомобільний транспорт» і Порядку проведення конкурсу з перевезення пасажирів на автобусному маршруті загального користування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2008 року №1081 (далі також – Порядок №1081) не передбачено можливості перенесення розгляду заяв претендентів-перевізників.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення суду апеляційної інстанції – без змін.

ОЦІНКА СУДУ

У цій справі спірні правовідносини виникли під час проведення конкурсу з перевезення пасажирів на автобусному маршруті загального користування Лохвиця АС - Полтава АС-3 - Полтава АС-1 через Гадяч, рейси 131/132 (об'єкт конкурсу №38), організатором якого була Полтавська ОДА, а ФОП ОСОБА_1 й ФОП ОСОБА_2 брали у ньому участь й були претендентами на перемогу.

Верховний Суд зазначив, що аргументи учасників справи та висновки судів попередніх інстанцій характеризуються розбіжними поглядами на те, чи мав Конкурсний комітет повноваження для перенесення розгляду заяв претендентів-перевізників з 14 серпня 2018 року на інше засідання, а також чи законно цей Комітет 27 грудня 2018 року не допустив ФОП ОСОБА_1 до конкурсу та визнав ФОП ОСОБА_2 його переможцем.

Передумовою для перенесення розгляду заяв претендентів-перевізників стало подання головою Лохвицької РДА до Конкурсного комітету безпосередньо на його засіданні відомостей щодо сумнівів у наявності у ФОП ОСОБА_1 права користування матеріально-технічною базою за адресою АДРЕСА_2.

Верховний Суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції про те, що нормами Закону України «Про автомобільний транспорт» і Порядком проведення конкурсу з перевезення пасажирів на автобусному маршруті загального користування, затвердженим Порядком №1081 не передбачено можливості перенесення розгляду заяв претендентів-перевізників з підстав уточнення інформації, оскільки перевірка претендентів мала бути здійснена не пізніше ніж за два дні до дати проведення конкурсу.

Верховний Суд зазначив, що правилами Закону України «Про автомобільний транспорт» і Порядку №1081 не передбачено можливості перенесення розгляду

заяв претендентів-перевізників. Інакше тлумачення допускало б діяльність суб`єкта владних повноважень без чітко встановлених меж і прийняття ним рішень без визначених законодавством підстав.

Детальніше із текстом постанови Верховного Суду від 19 липня 2021 року у справі № 440/686/19 можна ознайомитись за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98402785>.

2.3. Про суб`єктів забезпечення пожежної безпеки підприємств, установ, організацій

Забезпечення пожежної безпеки підприємств, установ, організацій покладається на власників та керівників таких суб`єктів господарювання, а також орендарів, обов`язки яких щодо дотримання правил пожежної безпеки повинні бути узгоджені умовами договору

15 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу Установи «Харківська обласна дитячо-юнацька спортивна школа «Колос» Харківської обласної організації Всеукраїнського фізкультурно-спортивного товариства «Колос» агропромислового комплексу України» на рішення Харківського окружного адміністративного суду від 16 грудня 2019 року та постанову Другого апеляційного адміністративного суду від 16 вересня 2020 року у справі № 520/9745/19 за позовом Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Харківській області до Установи «Харківська обласна дитячо-юнацька спортивна школа «Колос» Харківської обласної організації Всеукраїнського фізкультурно-спортивного товариства «Колос» агропромислового комплексу України» про застосування заходів реагування у сфері державного нагляду.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

На підставі наказу ГУ ДСНС у Харківській області від 04 червня 2019 року № 92 у період з 18 по 19 червня 2019 року Вовчанським РВ ГУ ДСНС у Харківській області була проведена позапланова перевірка додержання (виконання) вимог законодавства у сфері (з питань) цивільного захисту, техногенної та пожежної безпеки на території та у будівлях Установи ХО ДЮСШ «Колос» Харківської обласної організації ВФСТ «Колос» АК України».

За результатами проведеної перевірки уповноваженими особами позивача було складено акт від 19 червня 2019 року № 230, яким встановлено певні порушення.

Вказаний акт перевірки від 19 червня 2019 року № 230 отримано директором Установи ХО ДЮСШ «Колос» Харківської обласної організації ВФСТ «Колос» АК України», що підтверджується його особистим підписом на останній сторінці акта.

Оскільки відповідачем не були самостійно усунуті порушення, встановлені у акті перевірки від 19 червня 2019 року № 230, ГУ ДСНС України у Харківській області звернулося до суду з цим адміністративним позовом.

Рішенням Харківського окружного адміністративного суду від 16 грудня 2019 року, яке залишене без змін постановою Другого апеляційного адміністративного суду від 16 вересня 2020 року, позов задоволено частково. До повного усунення порушень вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки, що створюють загрозу життю та здоров'ю людей, експлуатацію будівель відповідача зупинено повністю шляхом їх знеструмлення з опечатуванням пристроїв відключення джерел електропостачання. Зобов'язано керівництво відповідача припинити використання цих будівель з метою проведення будь-якої діяльності, не пов'язаної з усуненням порушень вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки. В задоволенні решти позовних вимог відмовлено.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

ОЦІНКА СУДУ

За своїм змістом і суттю застосування заходу реагування у вигляді повного або часткового зупинення роботи підприємств, об'єктів, окремих виробництв, цехів, діляниць, експлуатації машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, виконання робіт, надання послуг, він застосовується до усунення виявлених порушень та існування реальної загрози життю та/або здоров'ю людей (ч. 5 ст. 4 Закону України від 05 квітня 2007 року № 877-V «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»), у зв'язку з чим його застосування після усунення виявлених порушень втрачає той сенс, який законодавством покладений як основа і правова підстава його застосування.

Колегія суддів Верховного Суду, аналізуючи норми ст. 55 Кодексу цивільного захисту України вказала, що забезпечення пожежної безпеки підприємств, установ, організацій покладається на власників та керівників таких суб'єктів господарювання, а також орендарів, обов'язки яких щодо дотримання правил пожежної безпеки повинні бути узгоджені умовами договору.

Так, під час перевірки додержання (виконання) вимог законодавства у сфері (з питань) цивільного захисту, техногенної та пожежної безпеки на території та у будівлях відповідача, контролюючим органом було виявлено ряд порушень з боку відповідача, які можуть призвести до надзвичайної ситуації.

Обґрунтовуючи свою позицію скаргник стверджував, що він не має право та обов'язку усувати допущені порушення пожежної безпеки іншими суб'єктами господарювання, на підтвердження чого надано акт приймання-передачі орендованого майна.

Колегія суддів Верховного Суду зазначила у матеріалах справи відсутні будь-які документи (додаткові угоди) про передачу відповідачем приміщень (будівель) іншим особам, а доводи відповідача про те, що у матеріалах справи

відсутні належні та допустимі докази стосовно володіння, користування відповідачем будівель за адресою: Харківська область, Вовчанський район, с. Хотімля, вул. Новодонівська, 2, є безпідставними та необґрунтованими, оскільки зазначене спростовується встановленими фактами, зокрема керівником відповідача підписано акт перевірки, а самого керівника неодноразово було притягнуто до адміністративної відповідальності згідно ст. 188-8 КУпАП (Невиконання приписів та постанов посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про пожежну і техногенну безпеку).

Детальніше із текстом постанови Верховного Суду від 15 липня 2021 року у справі № 520/9745/19 можна ознайомитись за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98344528>.

IV. Процесуальні питання

1. Про відшкодування витрат на правову допомогу

Суд не зобов'язаний присуджувати стороні, на користь якої ухвалене судове рішення, усі понесені нею витрати на професійну правничу допомогу, якщо, керуючись принципами справедливості та верховенства права, установить, що розмір гонорару, визначений стороною та її адвокатом, є завищеним щодо іншої сторони спору з огляду на такі критерії, як складність справи, витрачений адвокатом час, значення спору для сторони тощо

14 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу Головного управління Державної податкової служби у Донецькій області на додаткове рішення Донецького окружного адміністративного суду від 20 листопада 2019 року та постанову Першого апеляційного адміністративного суду від 18 березня 2020 року у справі № 200/7763/19-а за позовом Дочірнього підприємства «Донецький облавтодор» Відкритого акціонерного товариства «Державна акціонерна компанія „Автомобільні дороги України“» до Головного управління Державної податкової служби у Донецькій області про визнання неправомірною бездіяльності з реєстрації податкових накладних і скасування податкового повідомлення-рішення.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Платник податків подав до суду заяву про ухвалення додаткового судового рішення, у якому просив вирішити питання про відшкодування витрат на правову допомогу за кошт бюджетних асигнувань контролюючого органу. Податковий орган указав, що розподілу підлягають лише фактично понесені витрати на правничу допомогу, які у цьому випадку вже було здійснено та деталізовано.

Донецький окружний адміністративний суд додатковим рішенням, залишеним без змін постановою Першого апеляційного адміністративного суду, задовольнив заяву та стягнув коштом бюджетних асигнувань контролюючого органу витрати, пов'язані з правничою допомогою адвоката. Суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що наявні в матеріалах справи докази підтверджують розмір понесених витрат на професійну правничу допомогу.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін.

ОЦІНКА СУДУ

Обов'язок доведення неспівмірності витрат покладається на сторону, яка заявляє клопотання про зменшення витрат на оплату правничої допомоги адвоката, що підлягають розподілу між сторонами.

Суд не зобов'язаний присуджувати стороні, на користь якої ухвалене судове рішення, усі понесені нею витрати на професійну правничу допомогу, якщо, керуючись принципами справедливості та верховенства права, установить,

що розмір гонорару, визначений стороною та її адвокатом, є завищеним щодо іншої сторони спору з огляду на такі критерії, як складність справи, витрачений адвокатом час, значення спору для сторони тощо.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 липня 2021 року у справі № 200/7763/19-а можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98306546>.

2. Про порядок оскарження рішень, дій і бездіяльності суду, що ухвалені або вчинені після отримання позовної заяви та визначення складу суду для її розгляду

Відсутність правової регламентації можливості оскаржити рішення, дії та бездіяльність суду, відповідно ухвалені або вчинені після отримання позовної заяви та визначення складу суду для її розгляду інакше, ніж у порядку апеляційного та касаційного перегляду, а також неможливість притягнення суду (судді) до відповідальності за вказані рішення, дії чи бездіяльність є легітимними обмеженнями, покликаними забезпечити правову визначеність у правовідносинах учасників справи між собою та із судом, а також загальновизнаними гарантіями суддівської незалежності. Такі обмеження не шкодять суті права на доступ до суду та є пропорційними визначеній меті, оскільки вона досягається гарантуванням у законі порядку оскарження рішень, дій і бездіяльності суду, відповідно ухвалених або вчинених після отримання позовної заяви та визначення складу суду для її розгляду

06 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на ухвалу Житомирського окружного адміністративного суду від 18 січня 2021 року та постанову Сьомого апеляційного адміністративного суду від 18 лютого 2021 року, у справі № 240/533/21 за позовом ОСОБА_1 до Шевченківського районного суду міста Києва, за участю третьої особи про визнання протиправною бездіяльності, зобов'язання вчинити дії.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

23 вересня 2020 року ОСОБА_1 направлено до Шевченківського районного суду заяву позивача про виконання ухвали суду від 14 вересня 2020 року у справі №761/27811/20.

Зазначена заява Шевченківським районним судом міста Києва не була зареєстрована в автоматизованій системі документообігу суду, що слугувало причиною звернення з цим позовом до суду. Ухвалою Житомирського окружного адміністративного суду від 18 січня 2021 року, залишеною без змін постановою Сьомого апеляційного адміністративного суду від 18 лютого 2021 року, відмовлено у відкритті провадження, оскільки позов не належить розглядати в порядку адміністративного судочинства.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

ОЦІНКА СУДУ

Позивач оскаржує бездіяльність Шевченківського районного суду міста Києва щодо не реєстрації в автоматизованій системі документообігу суду його заяви від 23 вересня 2020 року про виконання ухвали суду від 14 вересня 2020 року у справі №761/27811/20.

Положеннями частини першої статті 124 Конституції України регламентовано, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи.

Згідно з нормами частин першої та третьої статті 6 Закону України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» (далі - Закон №1402-VIII), здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права. Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом.

Колегія суддів Верховного Суду зазначила, що оскарження дій суддів (судів) щодо розгляду та вирішення справ, а також оскарження судових рішень поза порядком, передбаченим процесуальним законом, не допускається. Суди та судді не можуть бути відповідачами у справах про оскарження їхніх дій чи бездіяльності під час розгляду інших судових справ, а також про оскарження їх рішень, ухвалених за наслідками розгляду цих справ. Усі процесуальні порушення, що їх допустили суди після отримання позовної заяви та визначення складу суду для її розгляду, можуть бути усунуті лише в межах відповідної судової справи, у якій такі порушення були допущені.

Оскарження вчинення (невчинення) судом (суддею) у відповідній справі процесуальних дій і ухвалених у ній рішень не може відбуватися шляхом ініціювання нового судового процесу проти суду (судді).

Верховний Суд дійшов висновку, що позовні вимоги стосуються вчинення (невчинення) судом передбачених процесуальним законом дій щодо реєстрації процесуальних документів (заяв, клопотань) під час розгляду цивільної справи, а отже, такі дії не можуть бути оскаржені поза межами порядку, передбаченого цивільним процесуальним законом.

Відсутність правової регламентації можливості оскаржити рішення, дії та бездіяльність суду, відповідно ухвалені або вчинені після отримання позовної заяви та визначення складу суду для її розгляду інакше, ніж у порядку

апеляційного та касаційного перегляду, а також неможливість притягнення суду (судді) до відповідальності за вказані рішення, дії чи бездіяльність є легітимними обмеженнями, покликаними забезпечити правову визначеність у правовідносинах учасників справи між собою та із судом, а також загальновизнаними гарантіями суддівської незалежності.

Такі обмеження не шкодять суті права на доступ до суду та є пропорційними визначеній меті, оскільки вона досягається гарантуванням у законі порядку оскарження рішень, дій і бездіяльності суду, відповідно до ухвалених або вчинених після отримання позовної заяви та визначення складу суду для її розгляду/

Колегія Суддів Верховного Суду зазначила, що аналогічний правова позиція стосовно того, що бездіяльність суду щодо не реєстрації в автоматизованій системі документообігу суду заяви сторони по справі є позовними вимогами, які стосуються вчинення (невчинення) судом передбачених процесуальним законом дій щодо реєстрації процесуальних документів (заяв, клопотань) під час розгляду цивільної справи, а отже, такі дії не можуть бути оскаржені поза межами порядку, передбаченого цивільним процесуальним законом, викладена Верховним Судом в ухвалі від 16 березня 2021 року у справі № 240/489/21 і Верховний суд у цій справі не вбачає підстав відступати від неї.

Також колегія суддів вказала, що у цій справі поняття «спір, який не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства» щодо вказаних вимог ОСОБА_1 слід тлумачити як поняття, що стосується тих спорів, які не підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства, і тих, які взагалі не підлягають судовому розгляду. З огляду на зазначене, вимоги позивача не можуть бути вирішені в судах жодної юрисдикції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 06 липня 2021 року у справі № 240/533/21 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98146373>

3. Про підстави зупинення провадження у справі на підставі пункту 5 частини другої статті 236 КАС України

Суд вправі зупинити провадження у справі з підстави перегляду в касаційному порядку судового рішення у подібних правовідносинах (в іншій справі) саме палатою, об'єднаною палатою, Великою Палатою Верховного Суду, а не коли інша подібна справа перебуває на розгляді Верховного Суду у складі колегії суддів судової палати

29 липня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу Офісу Генерального прокурора на ухвалу Шостого апеляційного адміністративного суду від 25 травня 2021 року, у справі № 640/22535/19 за позовом ОСОБА_1 до Офісу Генерального прокурора про скасування наказу, поновлення на роботі.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до Офісу Генерального прокурора, в якому просила: визнати протиправним та скасувати наказ Генеральної прокуратури України №1112ц від 17 жовтня 2019 року про звільнення ОСОБА_1 із займаної посади; поновити ОСОБА_1 на посаді начальника відділу забезпечення секретного діловодства управління забезпечення охорони державної таємниці Генеральної прокуратури України та органів прокуратури з 18 жовтня 2019 року/

Рішенням Окружного адміністративного суду міста Києва від 17 грудня 2020 року у задоволенні адміністративного позову відмовлено повністю.

Ухвалою Шостого апеляційного адміністративного суду від 25 травня 2021 року апеляційне провадження у справі за апеляційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 17 грудня 2020 року зупинено до набрання законної сили судовим рішенням Верховного Суду у справі №560/4122/19, оскільки у провадженні палати Верховного Суду перебуває справа № 560/4122/19, в якій спірні правовідносини є подібними зі справою, що розглядається.

Верховний Суд касаційну скаргу задовольнив, скасував ухвалу суду апеляційної інстанції, а справу направив до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду.

ОЦІНКА СУДУ

Положеннями статті 236 КАС України розмежовано підстави, за яких суд має право зупинити провадження, а також, з настанням яких, суд зобов'язаний вчинити дану процесуальну дію.

Відповідно до пункту 3 частини першої статті 236 КАС України суд зупиняє провадження у справі, зокрема, у разі об'єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження, адміністративного, цивільного, господарського чи кримінального судочинства, - до набрання законної сили судовим рішенням в іншій справі. Суд не може посилатися на об'єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду.

Під неможливістю розгляду справи до вирішення іншої справи слід розуміти те, що обставини, які розглядаються у такій іншій справі, не можуть бути встановлені адміністративним судом самостійно через обмеженість своєї юрисдикції щодо конкретної справи внаслідок непідвідомчості, обмеженості предметом позову, неможливості розгляду тотожної справи, певної черговості розгляду вимог тощо.

Водночас, у частині другій названої вище статті процесуального закону визначено перелік підстав, за яких суд має право зупинити провадження у справі. Так, відповідно до пункту 5 частини другої статті 236 КАС України суд має право зупинити провадження у справі в разі перегляду судового рішення у подібних правовідносинах (в іншій справі) у касаційному порядку палатою, об'єднаною

палатою, Великою Палатою Верховного Суду - до набрання законної сили судовим рішенням касаційної інстанції.

Вирішуючи питання щодо зупинення провадження в адміністративній справі, суд апеляційної інстанції, постановляючи оскаржувану ухвалу зупинив провадження у справі на підставі пункту 5 частини другої статті 236 КАС України, оскільки у провадженні палати Верховного Суду перебуває справа № 560/4122/19, в якій спірні правовідносини є подібними зі справою, що розглядається.

Верховний Суд зазначив, що КАС України не містить визначення "подібні правовідносини". Що слід розуміти під цим поняттям, роз'яснено Верховним Судом, зокрема, у постановках від 13 лютого 2019 року у справі № 802/3999/15-а та від 03 липня 2019 року у справі № 826/27404/15. «Подібність правовідносин» означає, зокрема, тотожність суб'єктного складу учасників відносин, об'єкта та предмета правового регулювання, а також умов застосування правових норм (зокрема, часу, місця, підстав виникнення, припинення та зміни відповідних правовідносин).

Аналіз наведених норм права свідчить про те, що можливість зупинення у провадження у справі на підставі пункту 5 частини другої статті 236 КАС України пов'язана не з будь-якими подібними справами (навіть, якщо такі й дійсно подібні), а обумовлюється їх обов'язковим розглядом у касаційному порядку палатою, об'єднаною палатою, Великою Палатою Верховного Суду. Тобто, суд вправі зупинити провадження у справі з підстави перегляду в касаційному порядку судового рішення у подібних правовідносинах (в іншій справі) саме палатою, об'єднаною палатою, Великою Палатою Верховного Суду. Це виключає необґрунтоване зупинення судами провадження у справах, виходячи лише з однієї з наявності на розгляді у Верховному Суді подібної справи, яких може бути безліч.

Верховний Суд дійшов висновку, що у справі, що розглядається, суд апеляційної інстанції, зупиняючи провадження у справі, безпідставно не взяв до уваги, що справа № 560/4122/19 не переглядається у Верховному Суді палатою, об'єднаною палатою чи Великою Палатою Верховного Суду. Наведене свідчить, що судом апеляційної інстанції зупинено провадження у справі з підстав подібності обставин даної справи до обставин у справі № 560/4122/19, що перебуває на розгляді Верховного Суду, з неправильним застосуванням пунктів 5 частини другої статті 236 КАС України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 29 липня 2021 року у справі № 640/22535/19 можна ознайомитися за посиланням – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98646049>.

Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду за липень 2021 року / Упоряд.: управління забезпечення роботи судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів секретаріату Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду; правове управління (І) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2021. – 41 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua